

ERMENİ DİLİNDE SESSİZ HARFLERİN İMLASI

Güzin ÇAYKIRAN*

ÖZET

Ermeni Alfabeti, M.S.5'inci yüzyılda din adamı Mesrob Maşdot'un öncülüğünde meydana getirilmiştir. Birçok alfabeden yararlanılmak suretiyle oluşturulan Klasik Ermenice, 36 harften oluşan bir sistem olarak türetilmiştir. Ermenice Hint-Avrupa dil grubuna ait olup alfabesine daha sonra **O (O)**, **F (Ֆ)** ve **YEV (ԵՎ)** harfleri de eklenerek 39 harften oluşmuştur.

Uzmanlar, Ermeniceyi üç döneme ayırmaktadır; V-XI. yüzyıl arası eski dönem, XII-XVII. yüzyıl arası orta dönem, XVIII. yüzyıldan sonraki dönemde yeni dönemdir. Grabar olarak ifade edilen klasik Ermenice, kilise dili olarak varlığını devam ettirmektedir. Aşharabar yani çağdaş Ermenice ise, Doğu Ermenice ve Batı Ermenice olarak iki lehçeye ayrılır. Çağdaş Ermenicede 39 harf vardır. Bu harflerden 38'i birbirini takip eden harflerdir. 39'uncu harf ise bu sıranın dışında bulunan birleşik harf olan "u" (yev) harfidir. Bu makalenin amacı; Ermeni dilinde sessiz harflerin imlası ve telaffuzu hakkında bilgi vermektir.

Anahtar Kelimeler: Harf, Alfabe, Ermenice, Doğu Ermenice, Batı Ermenice.

THE SPELLING OF CONSONANTS IN THE ARMANIAN LANGUAGE

ABSTRACT

The Armenian Alphabet is formed at 5. B.C. by the leadership of St. Mesrob Mashdot. Classical Armenia Alphabet, formed by the combination of many different alphabets, is a system of 36 letters. After words, the Armenian Alphabet from with the addition of the letters **O (O)**, **F (Ֆ)** ve **YEV (ԵՎ)**.

Experts define Armenian language at three time period. The ancient period between 5-11. centuries, the middle period between 11-17. centuries and the new period. After 18. century till now. Classical Armenian defined as Grabar, still survives as the language of the church. Asharabar, which means modern Armenian is divided into two dialects, the Eastern and the Western Armenian. The modern Armenian consists of 39 letters. 38 of these letters is arranged subsequential form. The aim of this article is to inform about the gramatical and pronounciation rules of the invoice letters.

Key words: Letter, Alphabet, Armenian, the Eastern Armenian, the Western Armenian,

Ermeni Alfabeti, M.S. 5'inci yüzyılda (İlıcak 2007:5) din adamı Mesrob Maşdot tarafından (Tezcan 2007: 186) meydana getirilmiş bir alfbedir. Bundan dolayı Ermeni alfabetine Mesrob'un alfabeti de denmektedir (Ağayan 2004: 43). Birçok alfabeden yararlanılmak suretiyle oluşturulan Klasik Ermenice, 36 harften oluşan bir sistem olarak türetilmiştir. Aziz Mesrob Maşdot ve kendisine büyük destek veren dönemin dini lideri Gatoğigos Sahag Bartev ve ilk öğrencileri, öncelikle İncil'i Ermeniceye çevirerek Ermeni kültüründe gelişimin öncüsü olmuşlardır (www.bolsohays.com). Daha sonra Ermeni alfabetine **O (O)**, **F (Ֆ)** ve **YEV (ԵՎ)** harfleri de eklenerek 39 harften oluşan Ermeni Alfabeti Hint-Avrupa dil grubunda yer aldı (www.bolsohays.com).

* Uzman Güzin Çaykiran, gcaykiran@hotmail.com

Ermenice üç döneme ayrılmaktadır; V-XI. yüzyıl arası eski dönem, XII-XVII. yüzyıl arası orta dönem, XVIII. yüzyıldan sonraki dönemde yeni dönemdir (Karaca 2007:5).

Tarihte İran dilinden aldığı unsurlar nedeniyle Ermeni dili önce İran lehçeleri öbeğine yerleştirilmiştir. Sonra A. Meillet ve H. Hübschmann'ın çalışmalarıyla Ermenice, bağımsız bir Hint-Avrupa dili olarak ortaya çıktı. Meillet, bütün Hint-Avrupa dilleri içinde, Grekçe ile Ermenicenin en dikkat çekici uyumları gösteren dil olduğunu savunmaktadır. Yasak belirtmek için özel bir olumsuzluk ekine “mi (մի)” sahip tek dildir. Bu olumsuzluk eki Grekçedeki “me” ve Hint-İran dilindeki “ma” ya denk düşmektedir (Grousset 2006: 65).

Grabar olarak ifade edilen klasik Ermenice, kilise dili olarak varlığını devam ettirmektedir. Aşharabar yani çağdaş Ermenice ise, Doğu Ermenice ve Batı Ermenice olarak iki lehçeye ayrılır. Bugün Ermenistan'ın resmi dili olan Doğu Ermenice, Rusya ve İran'da yaşayan Ermeniler tarafından kullanılmaktadır. Ermeniler bu lehçeye Kafkas Ermenicesi de demektedir (Dabağyan 2003: 33).

Batı Ermenice ise; Lübnan, Suriye, Yunanistan, (Gevorkyan 2000:8) Türkiye, Afrika, Amerika, Avustralya ve dünyanın çeşitli yerlerinde yaşayan Ermeniler tarafından kullanılmaktadır (DABAĞYAN 2003: 34). Doğu ve Batı Ermenicede aynı alfabe kullanılmasına rağmen bazı harfler farklı sesleri sembolize etmektedir (Karaca 2007: 5).

Çağdaş Ermenicede 39 harf vardır. Bu harflerden 38'i birbirini takip eden harflerdir. 39'uncu harf ise bu sıranın dışında bulunan birleşik harf olan “ւ” (yev) harfidir. “ւ” harfinin büyük şekli yoktur. Büyük harf “Էվ” olarak sembolize edilir. “Եվրոպա”(Yevropa)

Մեծատառն` (büyük harf) Ա, Բ, Գ, Դ, Ե, Զ, Է, Ը, Թ, Ժ, Ի, Լ, Խ, Ծ, Կ, Հ, Ձ, Ղ, Ճ, Մ, Յ, Ն, Շ, Ո, Չ, Պ, Պ, Ջ, Ռ, Ս, Վ, Ֆ, Շ, ՈԻ, Փ, Զ, Օ, Ֆ:

Փոքրատառն` (küçük harf) ա, բ, գ, դ, ե, զ, է, ը, թ, ժ, ի, լ, խ, ծ, կ, հ, ձ, ղ, ճ, մ, յ, լ, շ, ռ, ս, վ, ն, թ, ց, ու, փ, ք, և ,օ, ֆ (Ağayan 2004: 43).

Ermenicede “o” sesi “օ” ve “ո” harfiyle, “e” sesi “է” ve “ւ” harfiyle sembolize edilir. “ւ” sesi ise iki “է, վ” veya üç “յ, է, վ” harfle ile sembolize edilir (Avagyan 1999:4).

Örnek (Օրինակ`);

“նաև” kelimesi; “նայել (nayeվ)”, “արև” kelimesi; “արել (arev)” olarak telaffuz edilir.

Kelime başında “n” harfi iki sesle (վ,օ(vo)) olarak telaffuz edilir. Aynı şekilde “ե” (յ, է(y,e)) sesi de iki sesle telaffuz edilir.

Ermenicede genellikle sessizlerin telaffuzu nasılsa yazımı da öyledir. Fakat bu durumun bazı istisnaları vardır.

Örnek (Օրինակ`);

“վարթ” (vard) olarak telaffuz edilen kelime “վարդ”(vard) olarak yazılır.

Բ-Փ(B-P)

1. Köklere eklenen ve onlardan oluşmuş kelimelerde “ր” ‘den sonra “փ” sesi işitilirse “բ” harfiyle yazılır.

Örnek (Օրինակ`); դարբին-դարբնով
երբ-երբեք

2. “ր” ‘den sonra “փ” sesi işitilirse “փ” harfiyle yazılır.

Örnek (Օրինակ`); արփի, երփն, փրփուր

3. Diğer bütün kelimelerde “ր” ‘den sonra “բ” sesi işitilirse “բ” harfiyle yazılır.

Örnek (Օրինակ`); բորբ, բորբոքել, բորբոս, արբանյակ, սերբ, կարբիդ

4. Sonra gelen köklerde ve onlardan oluşmuş kelimelerde seslilerden veya “ւ” sesinden sonra “փ” sesi işitilir ise, “բ” harfiyle yazılır.

Örnek (Օրինակ`); Արփազ, իբր, իբրև, խաբել, շաբաթ, համբերել, համբուր

5. Diğer özel adların içinde sesli harflerden sonra “փ” sesi işitilirse, “բ” harfiyle yazılır.

Örnek (Օրինակ`); Գաբրիել, Հակոբ, Քերոբ, Սերոբ

6. Diğer bütün kelimelerde sesli harflerden veya “ւ” ‘den sonra “փ” sesi işitiliyorsa, “փ”, “բ” sesi işitiliyorsa, “բ” harfiyle yazılır.

Örnek (Օրինակ`); ափ, փափազ, Զաբել, Աբել, դափնի

7. Diğer kelimelerde “խս” sesleri işitiliyorsa “ղբ” harfleriyle yazılır.

Örnek (Օրինակ`); աղբ, աղբյուր, եղբայր, ողբ

Գ-Ք(G-K)

1. “ր” ‘den sonra eklenen eklerde ve onlardan oluşmuş kelimelerde “ք” sesi işitiliyorsa “գ” harfiyle yazılır.

Örnek (Օրինակ`); երգ(երգել),երգիչ, կարգ, կարգադրել

2. Diğer kelimelerde seslilerden sonra “ք” sesi işitiliyorsa “գ” harfiyle yazılır.

Örnek (Օրինակ`); ավագ, գագա, ձագ, էգ, էգուց, հոգ

3. “ւ” ‘den sonra “ք” sesi işitiliyorsa, “գ” harfiyle yazılır “անգամ” .Özel isimlerde “ք” sesi, “գ” yazılır.

Örnek (Օրինակ`); Գևորգ, Մարգար, Մարգիս, Գրիգոր

3. Diğer bütün kelimelerde işitilen “ք” sesi “ք” harfiyle yazılır. “գ” sesi de “գ” harfiyle yazılır.

Örnek (Օրինակ`); արքա, հերքել, տուրք, քրքիչ, գորք, ռոռգել, սագ, տեգ, գերք

4. “խս” sesleri “շաղգամ” kelimesinde “ղգ” harfleriyle yazılır.

Դ-Թ(D-T)

1. Köke eklenmiş ve onlardan oluşmuş kelimelerde “ր” ‘den sonra işitilen “թ” sesi “դ” harfiyle yazılır.

Örnek (Օրինակ`); արդար, արդեն, արդյոք, բարդ, բերդ, մարդ, մարդկային

2. “որդ-ուրդ” ekleriyle oluşan kelimelerde ve bazı özel isimlerde “թ” sesi, “դ” harfiyle yazılır.

Örnek (Օրինակ`); առագնորդ, երրորդ, նախորդ, ժողովուրդ, Բարդուղիմեոս, Զարդար, Նվարդ, Միրվարդ, Վարդան, Վարդևան, Վարդգես,

3. Diğer bütün kelimelerde “ր” ‘den sonra “թ” sesi işitiliyorsa “թ” harfiyle, “դ” sesi “դ” sesi işitiliyor ise harfiyle yazılır.

Örnek (Օրինակ`); արթուն, երթ, զարթնել, խորթ, թիթեր, հարդ, բարդի, աճուրդ

4. Seslilerden sonra “թ” sesi işitiliyorsa “դ” harfiyle yazılır.

Örnek (Օրինակ`); դադար, դադարել, անդադար, օդ, դադրել

5. Diğer bütün kelimelerde seslilerden sonra “թ” sesi işitiliyorsa “թ”, “դ” sesi işitiliyorsa “դ” harfiyle yazılır.

Örnek (Օրինակ`); կաթ, կաթսա, Ադամ, բադ, դոդոշ

6. Aşağıdaki kelimelerde “ւ” ‘den sonra “թ” sesi işitiliyorsa “թ” harfiyle, “դ” sesi işitiliyorsa “դ” harfiyle yazılır.

Örnek (Օրինակ`); կանթ, կանտեղ, շանթ, ենթարկել, խենթ, թինդ

2-3(DZ-TS)

1. Aşağıdaki köklerde ve onlardan oluşmuş kelimelerde “r” ‘den sonra işitilen “g” sesi “d” harfiyle yazılır.

Örnek (Orphinal)); ardal, farad, faradet, faradp, narad, harad, haradalket, varad, fharad. Diğer bütün kelimelerde “r” ‘den sonra işitilen “g” sesi “g”, “d” sesi de “d” harfiyle yazılır.

Örnek (Orphinal)); harag, rüperget, yashurag, kurgut, ardan, haradan

2. Aşağıdaki köklerde ve onlardan oluşan kelimelerde işitilen “hag” sesleri “hd” sesleriyle harfleriyle yazılır. “harad, hrad, hradan, hradanhl” diğer bütün kelimelerde “hd” sesi ise “h d” harfleriyle yazılır ve aynı sesle işitilir.

Örnek (Orphinal)); atad, qad, faradanp, hd, mad

3. Sesli harflerden sonra işitilen “g” sesi “od” ve bunlardan oluşan kelimelerde “d” harfiyle yazılır ve aynı sesle işitilir. “odad”

2-2(C-C)

1. Aşağıdaki köklerde ve bunlardan oluşmuş kelimelerde “r” ‘den sonra işitilen “z” sesi “d” harfiyle yazılır. “arzd, rrdet, vrd, vrdh, arzarun, vrdalket”. Diğer bütün kelimelerde “r” ‘den sonra “z” sesi işitiliyorsa “z” harfiyle yazılır.

Örnek (Orphinal)); narzh, zurd, zrdan, harz, varzurun

2. Aşağıdaki köklerde ve bunlardan oluşmuş kelimelerde işitilen “hz” sesleri “hd” harfleriyle yazılır. “ardhl, ardhasat, arfard, rd”. Diğer bütün kelimelerde işitilen “hz” sesleri “hz” ile , “hd” sesleri “hd” harfleriyle yazılır.

Örnek (Orphinal)); vahzet, ardamanrd, qarzd

3. Aşağıdaki köklerde ve onlardan oluşan kelimelerde seslerden sonra “z” sesi işitiliyorsa “d” harfiyle yazılır. “az, azalknlyan, azhl, anaz, anazar, anazh, arzd, anaznr, antz(p), vartzd, md, mdz, rdh, rdz”. Diğer bütün kelimelerde seslilerden sonra işitilen “z” sesi “z” harfiyle, “d” sesi “d” harfiyle yazılır.

Örnek (Orphinal)); n, azp, fh, hazrd, hrdet

2-2(G-KH)

1. Sessiz harflerden önce işitilen “h” sesi “h” harfiyle ve aşağıdaki kelimelerde yazılır. “ahat, ahath, fahat, fahatalk, ghatar, hthp, hrah, hrahthp, qarhat, rhat, rhlh, rhat, rhat, dhath, lhat(lhath), shath, hrhat, dh, dh, khat, khat, hahdalyah, nahlyh, nahdh, nahz(n), zahzath, yanhath, shatar, vahthanq, vahdan, vahlyat, vhat, vhatalk, rhat ve rhat ile oluşmuş özel isimlerde yazılır.

2. Bu listenin içinde verilmemiş kelimelerde sessizlerden önce işitilen “h” sesi “h” harfiyle yazılır.

Örnek (Orphinal)); ahathp, hthet, hthp, khat

3. Diğer bütün kullanımlarda nerede “h” sesi işitiliyorsa “h” sesiyle, “h” işitiliyorsa “h” sesiyle yazılır.

Örnek (Orphinal)); hqh, kah, kahet, hahrd

2-2(RR-R)

1. “r” harfinden önce “n” sesi işitiliyorsa ve “hathnaghnal, hnthan, khatnath” kelimelerinde “r” harfiyle yazılır. Diğer bütün kelimelerinde “r” ‘den sonra işitilen “n” sesi, “n” harfiyle yazılır.

Örnek (Orphinal)); anet, qanly, hnan, yahnan, hnanalyan

2. “n” harfiyle biten kökün tekrarıyla oluşan kelimelerde birinci “n” ile diğer “n” yer değiştirir.

Örnek (Օրինակ`); բարբառ, թրթիռ, մրմուռ, սարսուռ

3. Aynı sesliyle oluşan köklerin tekrarıyla oluşan kelimelerde “n” değişmeden kalır.

Örnek (Օրինակ`); գոռգոռալ, դռդռալ, կռկռալ, հռհռալ, մռմռալ

Վ-Ֆ(V-F)

1. “hարավ”, “ավտո” ve bunlardan oluşan kelimelerde “ֆ” sesi işitilirse “վ” harfiyle yazılır ve aynı sesle işitilir.

Örnek (Օրինակ`); հարավային, ավտոմոբիլ

2. Diğer bütün durumlarda “վ” sesi işitilirse “վ” harfiyle, “ֆ” sesi işitilirse “ֆ” harfiyle yazılır ve aynı sesle işitilir.

-Հ-(H)

1. Bazı kelimelerde “ր” ‘den sonra “h” harfi yazılır, fakat telaffuz edilmez. “աշխարհ, խոնարհ, խորհուրդ, ճանապարհ, շնորհ, օրհնել”.

2. “աշխարհայացք” kelimesinde “ր” ‘den sonra yazılan “h” telaffuz edilir. “արհամարհել” kelimesinde birinci “h” telaffuz edilir, diğer “h” ise telaffuz edilmez.

3. Diğer bütün kelimelerde “h” harfi yazılır ve telaffuz edilir.

Örnek (Օրինակ`); արհավիրք, նիրհել, անհատ, հրահրել(Ağayan 2004 62-69)

Ermeni Alfabeti, M.S. 5’inci yüzyılda din adamı Mesrob Maşdot tarafından meydana getirilmiştir. Birçok alfabeden yararlanılmak suretiyle oluşturulan Klasik Ermenice, 36 harften oluşan bir sistem olarak türetilmiştir. Ermenice Hint-Avrupa dil grubuna ait olup alfabesine daha sonra **O (Օ)**, **F (Ֆ)** ve **YEV (ԵՎ)** harfleri de eklenerek 39 harften oluşmuştur.

Tarihte İran dilinden aldığı unsurlar nedeniyle Ermeni dili önce İran lehçeleri öbeğine yerleştirilmiştir. Sonra bağımsız bir Hint-Avrupa dili olarak ortaya çıktı. Grabar olarak ifade edilen klasik Ermenice, kilise dili olarak varlığını devam ettirmektedir. Aşharabar yani çağdaş Ermenice ise, Doğu Ermenice ve Batı Ermenice olarak iki lehçeye ayrılır. Doğu ve Batı Ermenice aynı alfabeyi kullanmalarına rağmen bazı harfler farklı sesleri sembolize etmektedir. Ermenicede “o” sesi “o” ve “n” harfiyle, “l” sesi “l” ve “k” harfiyle sembolize edilir. “n” sesi ise iki “l, k” veya üç “j, k, l” harfle ile sembolize edilir. Ermenicede բ-վ(b-p), գ-ք(g-k), դ-թ(d-t), ձ-ջ(dz-ts), չ-ջ(ç-c), ո-ր(rr-r), դ-խ(ğ-kh), ո-ր(rr-r) վ-ֆ(v-f), հ-(h) sesleri aldıkları eklere göre telaffuz değişikliğine uğramaktadır. Yukarıdaki harfler kurallara göre ses değişikliğine uğradıkları zaman alternatif olarak eşleştikleri harfin sesiyle telaffuz edilmektedir.

KAYNAKÇA

AĞAYAN, Eduard; Hovhannes BARSEDYAN, (2004)**Hayods Lezu-4**, Erivan, (Ermenice)

AVAGYAN, Maya, (1999) **Resimli Gramer Kitabı (4.Sınıf) (Մայա ԱՎԱԳՅԱՆ, Պատկերազարդ Քերականություն (4-րդ դասարան), Երեվան**), Erivan,

DABAĞYAN, Levon Panos, (2003) **Türkiye Ermenileri Tarihi**, IQ Kültür Sanat Yayıncılık

GEVORKYAN, A.V., (2000) **East Armenian Course**, Erivan,

GROUSSET, René, (2005) **Başlangıcından 1071’e Ermenilerin Tarihi**, (Çeviren: Sosi Dolanoğlu) Aras Yayıncılık

- ILICAK H.Şükrü, Rachel GOSHGARIAN, (2007) **Kendi Kendine Ermenice**, İstanbul, Ermeni Patrikliği Yayınları
- KARACA, Birsen, (2007) **Doğu Ermenice-Türkçe Sözlük**, Ankara,
- KARAKAŞLI, Karin (2001) "**Gazetelerin Satır Aralarında (Ermeniler)**", 21 Eylül 2001, www.bolsohays.com (Erişim Tarihi: 11 Haziran 2012)
- TEZCAN, Mehmet (2007) "**V. Yüzyılda Ermeni – Sasani Savaşları ve Ermenilere Hun Desteği**", A. Ü. Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi, Sayı: 32, Erzurum, 183–202,
- "**Ermeni Dili**", www.bolsohays.com (Erişim Tarihi: 11 Haziran 2012)